

Pojęcie i struktura osobowości – temperament jako podstawowy składnik osobowości

W psychologii występują dwa ujęcia problematyki osobowości – ujęcie różnicowe i ogólne. Pierwsze z nich kładzie nacisk na system różnic pomiędzy jednostkami, natomiast drugie jest próbą ujęcia osobowości jako podstawy i czynnika organizacji zachowania procesów psychologicznych, aktywności i funkcjonowania jednostki.

Osobowość określana różnicowo jest pewną konstrukcją pojęciową – każde przypisanie jednostce jakiejś cechy osobowości oznacza stwierdzenie, że jej umieszczenie wewnątrz jakiegoś wymiaru np. ekstrawersja-introwersja wskazuje na umiejscowienie w znacznym odchyleniu od średniej. W tym ujęciu posiadać jakąś cechę oznacza naprawdę różnić się od innych. Natomiast nieróżnicowe traktowanie osobowości ujmuje osobowość jako pewien system, organizację wewnętrzną wyznaczników zachowania. W tym ujęciu ludzie różnią się między sobą, nie dlatego że mają osobowość, lecz odwrotnie, różnice są efektem posiadania osobowości. W takim więc ujęciu osobowości staje się jednym z podstawowych zagadnień psychologii.

Spośród wielu określeń osobowości w literaturze najczęściej można spotkać następujące: osobowość jest to zespół względnie stałych cech psychicznych człowieka różniących go od innych i warunkujących stałość jego zachowania. Osobowość jest także określana jako charakterystyczne dla danej jednostki cechy psychiczne, które wyjaśniają spójny wzorzec jej myśli, uczuć i zachowania. W jeszcze innym ujęciu osobowość jest to ogólny sposób zachowania się jednostki, albo dokładniej – ogólny obraz zorganizowanego zachowania się człowieka, w szczególności taki, który może być ujęty w sposób stały przez innych ludzi. Cechy osobowości są względnie trwałe i zorganizowane w charakterystyczny dla każdej jednostki sposób dzięki czemu jej zachowanie, postępowanie, odznacza się pewną stałością, jest uporządkowane i usystematyzowane.

W tradycyjnym, strukturalnym ujęciu podstawowe cechy osobowości dzieli się na 4 grupy. Po pierwsze, cechy, które określają szybkość, siłę i trwałość reakcji emocjonalnych jednostki – są to cechy jej temperamentu. Po drugie, cechy, od których zależy czy człowiek łatwo się uczy i przyswaja nowe wiadomości i sprawności – są to zdolności człowieka, od których zależy poziom jego rozwoju umysłowego, nazywamy stopniem lub poziomem jego inteligencji i po trzecie, cechy które wpływają na dobór celów, określających kierunek działalności człowieka – są to motywy jego postępowania i po czwarte, cechy, które wskazują czy i w jakim stopniu dobór przez człowieka celów i sposobów ich realizacji jest zgodny z ogólnie przyjętymi wartościami i normami moralnymi oraz cechy, od których zależy to w jakim stopniu człowiek potrafi je realizować pokonując przeszkody i trudności – łącznie obie grupy tych cech określa się mianem charakteru człowieka.

W skrócie można więc powiedzieć, że osobowość jest strukturą, której głównymi składnikami są: temperament, inteligencja, motywacja i charakter. Przyjmuje się, że dwa pierwsze składniki są w przeważającym stopniu uwarunkowane genetycznie i dziedzicznie, natomiast dwa pozostałe są w przeważającej mierze kształtowane w procesie wychowania i własnej pracy jednostki.

Zdaniem niektórych psychologów najważniejszym składnikiem i wyznacznikiem osobowości jest temperament. Klasyfikacja typów temperamentów jest często podstawą klasyfikacji typów osobowości. Pojęciem temperamentu określa się indywidualne właściwości emocjonalnej pobudliwości i ogólnej ruchliwości człowieka takie jak szybkość powstawania, siła i trwałość reakcji emocjonalnych.

W ujęciu tradycyjnym, pochodzącym od Hipokratesa i Galena wyróżnia się cztery typy temperamentu: po pierwsze, temperament choleryczny – charakteryzuje się szybko postępującą, silną i trwałą pobudliwością emocjonalną. U ludzi o tym temperamencie uczucia wyraźnie odbijają się w mimice twarzy, gestach, ruchach i mowie. Cechuje ich wybuchowość usposobienia, szybkość ruchu i duża ogólna ruchliwość. Dzieci o tym temperamencie szybko podejmują działania, lubią zabawy zespołowe, często same je organizują i biorą w nich aktywny udział; po drugie, temperament sangwiniczny – wyróżnia się szybko postępującą, silną, lecz nie trwałą pobudliwością

emocjonalną. U sangwiników jeden nastrój szybko zmienia się w inny, często przeciwny, procesy psychiczne przebiegają u nich szybko. Ludzie o tym temperamencie odznaczają się ruchliwością, żywością, szybko podejmują różnego rodzaju działalność, lecz nie wykazują skłonności do dłuższego i konsekwentnego działania w jednym kierunku. Dzieci o tym temperamencie cechuje duża żywość, ruchliwość, gotowość do podejmowania zadań, często kilku naraz, jednakże szybko rezygnują z rozpoczętej działalności, przestają się nią interesować; po trzecie, temperament flegmatyczny – odznacza się powolnością powstawania, słabością i krótkotrwałością reakcji emocjonalnych. Uczucia flegmatyków w słabym stopniu się uzewnętrzniają – trudno wywołać u nich uczucie radości lub gniewu. Procesy psychiczne przebiegają powoli, są to ludzie spokojni, zrównoważeni, powolni w działaniu, potrafią jednak wytrwale pracować w jednym kierunku. Również dzieci o tym temperamencie odznaczają się spokojnym, zrównoważonym zachowaniem, unikają konfliktów; po czwarte, temperament melancholijny – odznacza się powstającą powoli, lecz silną i trwałą pobudliwością emocjonalną. Ludzi o tym temperamencie cechuje trwałość nastrojów, które utrzymują się przez dłuższy czas, lecz wewnętrzne symptomy ich uczuć pojawiają się za zewnątrz w słabym stopniu. Odznaczają się oni powolnością ruchu, powoli rozpoczynają działania, które jednak z reguły doprowadzają do końca. Dzieci o tym temperamencie zachowują się spokojnie, cicho, często trudno uzyskać od nich odpowiedź na postawione pytanie. Niełatwo wywołać u nich gniew lub objawy złości, lecz raz wywołane długo się utrzymują.

W życiu bardzo rzadko spotyka się „czyste” wyżej wymienione typy temperamentu. U większości ludzi występuje przewaga cech jednego typu, chociaż są również jednostki których temperament jest mieszanką dwóch lub więcej cech różnych typów temperamentów.